

Rondely - praveká architektúra plná otáznikov

Perný Lukáš · Humanitné vedy

01.02.2013

Vo svojom článku, ktorý je výsledkom vedeckej analýzy na pomedzí archeológie a kulturológie, ktorý som spracoval v rámci štúdia na FF UKF v Nitre, sa budem zaoberať problematikou záhadných pravekých stavieb. Rondel je monumentálna stavba s kruhovým pôdorysom ohraničeným drevenými palisádami a priekopami so štyrmi bránami, ktoré sú väčšinou orientované na svetové strany. Objavuje sa na Slovensku, Morave, Čechách, Maďarsku, Bavorsku, Porýní a taktiež v Británii.

Tieto praveké stavby pochádzajú z obdobia mladšieho neolitu (4900-4500 pred. na l.) a patria k tzv. lengyelskej kultúre [1]. Interdisciplinárnosť tejto témy je priam modelová. Spája totiž kulturológiu s archeológiou, geografiou, geodéziou, fyzikou, históriou, etnológiou, filozofiou, religionistikou, sociológiou, antropológiou a astronómiou. Na problematiku sa dá pozrieť z obrovského množstva vedeckých hľadísk. Rondely sú staršie než egyptské pyramídy alebo známy anglický Stonehenge [2].

Impulzom pre napísanie tejto seminárnej práce bol najmä aspekt regionálny, konkrétne objav rondelu v Komjaticiach z roku 1990, ktorý potvrdilo geofyzikálne meranie v roku 1997 [3]. Okrem Dolnej Nitry (Komjatice, Nitriansky hrádok (časť Šurian), Veľký Cetín, Branč, Golianovo) nájdeme rondely v lokalitách Požitavia (Topolčianky, Žitavce, Hostovce), Klačanoch a Žlkovciach (pri Hlohovci) alebo v Bučanoch (pri Leopoldove). Keďže som sa doteraz vo svojich vedeckých prácach zaoberal najmä globálnymi témami, téma rondelov bude jednou z prvých, ktorá sa dotkne regionálnej kultúry.

Čerpal som z dostupnej vedeckej literatúry, najmä v oblasti archeológie a astronómie. V prvej časti vedeckej práce sa preto budem snažiť uchopiť archeologických faktov založených na výskumoch, ktoré postupne prejdú do sféry rozličných hypotéz o kauzálnosti týchto monumentálnych stavieb. V ďalšej časti sa budem zaoberať príkladmi konkrétnych stavieb v regionálnom spektre a v závere sa budem snažiť ukázať najmä kulturologicko-sociologický aspekt rondelov spojený s filozofickými úvahami, ktoré súvisia so vzťahom ku zmysľaniu, chovaniu a životu obyvateľov praveku.

Definícia rondelu

Čo to vlastne rondely sú? Archeologička PhDr. Radka Šumberová ich v stručnosti

popísala ako „kruhové areály, ktoré sú ohradené priekopami, ktoré majú typický hrotový tvar profilu a sú spravidla na štyroch miestach prerušené bránami. Presne sa nevie, k čomu tieto rondely slúžili, ale niekedy sa ako analógia uvádza anglické Stonehenge. Tie majú podobný tvar a sú tvorené kamennými kruhmi (nie priekopami).“ Rondely mali priemer 30 až 210 metrov, avšak štatisticky sa našlo najviac rondelov v priemere 55 a 97 metrov [4].

Hvezdáreň Hlohovec v spolupráci s archeologickým ústavom SAV Nitra publikovalo článok *Astronomická orientácia rondelov lengyelskej kultúry v rámci knihy Otázky neolitu a eneolitu našich krajín*, kde sú popísané následne : ide o neskoroneolitické kruhové priekopy, chronologicky viazané na rané stupne lengyelskej kultúry a s ňou súčasných kultúr s vpichmi zdobenou keramikou zrejme právom hodnotené ako najstaršia monumentálna architektúra v strednej Európe [5]. Rozličné výskumy vytvárajú rozličné teórie o funkcii týchto stavieb. V. Podborský tieto stavby nazval „posvätné okrsky“ [1], ktoré mohli plniť rôzne funkcie : socio-kultúrnu, sakrálnu a astronomickú. „Triezvejšie“ teórie hovoria o funkcii obrannej, teda fortifikačnej alebo trhovej. Ak by sme pripustili túto teóriu, museli by sme zobrať do úvahy aj množstvo faktov, ktoré ju vylučujú. Medzi tieto fakty patrí (pri konkrétnych rondeloch) napríklad množstvo vchodov, nevhodná poloha, rozsiahlosť a pod.

Ďalšia zo zaujímavých hypotéz popisuje rondely ako „najstaršie archeologicky zistené doklady herných aktivít u človeka“ [2]. Tento fakt by rozvíjal široké spektrum funkcií aj v oblasti umenia alebo športu (napríklad ako proto-divadlo v kontexte obradov alebo ako rôzne praveké hry súvisiace s lovom zvierat). Mytologická, obradová funkcia spojená s hrou by mohla byť analogická s kultúrou eleuzínskych mystérií starovekého Grécka, avšak na našom území o tisíce rokov skôr. Dôležité je definovať proto-divadlo ako pra-základ divadla v dnešnej podobe. Teatrológovia a antropológovia rozvinuli rozličné teórie vzniku divadla (ako príklad publikácia Peter Scherhauser: *Čítanka z divadelnej réžie - Od neadertálca až po Meiningenčanov*). Ide o divadlo ako obrad, kde je divák zároveň súčasťou predstavenia. Analógia by sa dala nájsť v rozličných šamanistických rituáloch, ktoré sa v tomto kontexte dajú tiež označiť ako proto-divadelné formy.

Jedna z najpravdepodobnejších teórií hovorí o funkcii kultovej, sociálnej a sakrálno-astronomickej, ktorá je spojená s uctievaním Slnka a Mesiaca, ktoré malo taktiež vplyv na poľnohospodárstvo. Táto teória je vďaka nedostačujúcej argumentácii založená hlavne na hypotézach. Jednou z uchopiteľných argumentácií sú rozličné archeologické výskumy a experimenty. Najznámejší sa realizoval napríklad vo Svodíne, juhovýchodne od Nových Zámkov [5]. K najdôležitejším výsledkom patrí presná orientácia vchodov na svetové strany a výskum v oblasti zamerania na astronomické výpočty mesiaca (súvisiace s časom sejby - „malý mesiac“ a „veľký mesiac“). Uprostred rondelov sa taktiež našli taktiež jamy a pece, ktoré mohli slúžiť na obetné obrady.

Keďže k orientácii v čase ako najvhodnejší slúžil Mesiac, pre jeho premeny, mohol byť preto považovaný za božstvo, ktoré ovplyvňuje sucho [5]. Na otázku prečo práve pozorovanie oblohy a toľký záujem o astronómiu nám odpovedá spomínaný článok *Astronomická orientácia rondelov lengyelskej kultúry*, kde autor pripisuje vznik týchto stavieb inovácie podnebia na začiatku 5. tisícročia pred Kristom (premena vlhkého na suché podnebie , čo trvalo 300- 400 rokov a vďaka absencii oblačnosti počas roka je

pomerne dobre a často viditeľná obloha). V roku 4800 pred pred Kristom bola odlišná excentricita Zemskej dráhy okolo Slnka, čo spôsobovalo väčšie teplotné výkyvy (studená zima a jar, veľmi teplé leto) – to ovplyvnilo napríklad aj poľnohospodárstvo.

Pre orientáciu v čase, kvôli poľnohospodárstvu – resp. obžive obyvateľstva, bolo preto nutné stavať rondely, ktoré popri tejto funkcii plnili (alebo podľa hypotéz mohli plniť) aj funkciu socializačnú a kultúrnu. Pre rozsah práce a taktiež preto, že sa chcem zamerať najmä na socio-kultúrny aspekt si zhrniem zistené fakty. Rondel teda mohol slúžiť ako praveké observatórium (čo dokazujú archeologicko-astronomické výskumy konkrétnych lokalít rondelov), ktoré slúžilo nielen na výpočet poľnohospodárskych prác, ale zároveň dotváralo každodennú realitu pravekého človeka. Rondel sa taktiež zaslúžil o vznik proto-kalendáru, ktorý určoval časový rámec pri uctievaní kultu Mesiaca a Slnka.

Konkrétne nálezy nielen z regionálneho hľadiska

Ako som už spomínal v úvode, k problematike rondelov ma inšpiroval fakt, že v mieste môjho bydliska sa nachádza jeden z nich. Na rozhraní katastrov Komjatíc a Veľkého Kýru na oválnej vyvýšenine pri rieke Malá Nitra [6]. Potvrdil ho až geologický výskum v roku 1997. Rondel v Komjaticiach má priemer 50 metrov a na jeho mieste sa našli pozostatky z rôznych období (neolitu, doby bronzovej a stredoveku). Z toho vyplýva, že rondel zrejme používali aj Kelti, Germáni a Slovania a jeho funkcia sa mohla v priebehu storočí meniť. Nie je však vylúčené, že by rondel neskôr slúžil na uctievanie božstiev týchto etník a kultúr, čo by mohlo mať vplyv aj na staroslovanskú mytológiu.

Keďže mal iba jeden vchod, jeho funkcia je diskutabilná. Nie je však vylúčené, že bol súčasťou väčšieho, klasického štvor-vchodového rondelu. Na leteckej snímke je možné vidieť (avšak iba fragmentálne) väčší kruh s priemerom 250 m, ktorého je súčasťou. V obrázkovej prílohe sa nachádza spomínaný letecký snímok a mapa magnetických anomálií z geo-fyzikálneho prieskumu, z publikácie PhDr. Ivana Kuzmu : Klasická archeológia a exaktné vedy. V prieskumoch sa ďalej uvádza, že južná časť rondelu bola budovaná ako dvojitý priekopový systém. Fakt, že archeologické vykopávky pravekých sídlisk lengyelskej kultúry sa našli od polohy rondelu – okolo 3 km v častiach Tomášové a Leginonárske neďaleko Mandačky, v časti Homolka (asi 2,5 km) a pri Štrkární (necele 2 km), dokazuje, že rondel nebol súčasťou sídliska.

Sídliská boli vytvorené najmä pri zdrojoch vody. Výrub lesov, ktorého hlavný dôvod bolo získavanie pôdy pre poľnohospodárstvo priniesol množstvo drevenných kmeňov, ktoré mohli tiež poslúžiť ku stavbe rondelov. Nový usadlý človek taktiež cítil potrebu duchovna a vyšších síl, aby mu prideliť úrodu, z ktorej prežil ťažké striedanie extrémneho chladu a extrémneho tepla. Prítomnosť rituálu a uznávania vyšších síl v živote človeka, dokazujú aj nálezy tzv. skrčencov v hrobách, ktoré sa našli v spomenutých lokalitách.

Rondelov sa na Slovensku našlo už v sedemdesiatych rokoch okolo sedemdesiat. Najznámejší vo Svodíne pri Nových Zámkoch, ktorého funkcia bola najmä fortifikačná. Počas archeologického výskumu sa odkryla jeho polovica. Uprostred rondelu vo Svodíne stáli domy viacerých typov a dokonca v dvoch polkruhoch. Z architektonického hľadiska tu už môžeme hovoriť o prvej proto-urbanistickej

konceptii. Stavba sa podľa metódy C14 datuje do rokov 4900 - 4400 p.n.l. Rondel v Bučanoch, ktorí našli v roku 1978 bol zničený pri stavbe diaľnice - pripomína ho však pamätník. V porovnaní s rondelom vo Svodíne, ide s väčšou pravdepodobnosťou o kultovú stavu. Dôvodom sú nálezy stavebných prvkov orientovaných na dráhu Slnka a Mesiaca. Jeden zo smerov rondelu ukazuje priamo na vrch Záruby, čo je z pohľadu rondelu smer na Mesiac nízky. Po komplikovaných archo-astronomických výskumoch vyšlo niekoľko nepriamych dôkazov a astronomickej funkcie rondelu.

K najúchvatnejším raritám patrí rondel z Holíča. V pahorku nad mestom bola objavená stavba kruhové pôdorysu, avšak kamenná. 25 kameňov vo výške takmer sedem metrov, zoradené vo dvoch kruhoch v priemere 23 metrov. Kamene sú dekorované obrazmi z doby železnej, ale samotná stavba je oveľa staršia. Keďže som spomínal najmä regionálny aspekt, vráťme sa k okoliu Nitry. Neďaleko tohto starobylého mesta sa nachádza obec Golianovo. Na stránkach obec Golianovo, je k dispozícii niekoľko informácií o výskumoch. V roku 2000 sa v Golianove uskutočnil rozsiahly geo-fyzikálny výskum, ktorý potvrdil rondel v tejto lokalite. Počas výskumu sa našli rozličné predmety ako fragmenty keramiky a čo sú už prvé stopy umeleckej tvorby z čias tzv. lengyelskej kultúry.

Priamo z rondelu v Golianove je výhľad na kruhovú priekopu vo Veľkom Cetíne, ktorá je vzdialená cca 3 km. Cetínsky rondel bol objavený ako prvý, v roku 1987 po leteckej prospekcii Doc. Kuzmu. Tretí kruhový objekt sa našiel v roku 2001 v obci Veľký Lapáš. Ďalšie rondely sa nachádzajú v Ružindole pri Trnave, v Žlkovciach pri Hlohovci, Žitanciach, Hostovanoch a v Topolčiankoch. Najnovším výskumom rondelov sa zaoberá nová habilitačná práca doc. Tirpáka, vydaná v digitálnej podobe : Prieskum pravekých rondelov nedeštruktívnymi archeogeofyzikálnymi metódami na Slovensku.

Rondely ako sociokultovné stavby

Rondely sa stali inšpiráciou rozličných konšpiračných teórií, aj napriek tomu sú v našej kultúre pomerne neznámym fenoménom. Možno aj z hľadiska kultúrneho menežmentu je to obrovská škoda. Napríklad švajčiarsky spisovateľ a autor rozličných konšpiračných teórií Erich Von Däniken, dal rondelom podobu pristávacích dráh pre UFO, ktoré si mohli pravekí ľudia interpretovať ako bohov. Keby sa menežmentu turizmu a kultúry chytili tí šikovní ľudia, ktorým by nešlo iba o zisk, ale aj o zveladenie kultúrnych tradícií, mohli sme mať už dnes svetovo uznávaný fenomén formátu Stonehenge.

Filozofický aspekt rondelov spočíva v ich podieľaní sa na bežnej realite človeka praveku. Tak ako dnes masívne ovplyvňujú ľudí a dotvárajú ich realitu televízne noviny, rovnako v minulosti ovplyvňovali kultové slávnosti pohľad na svet a realitu. Pozorovanie oblohy vytváralo určité poznatky, ktoré možno rozvinuli určitú neznámu kultúru, ktorá mohla byť dokonca pomerne vyspelá. Možno nepoznala písmo, ale chápala veci intuitívne. Došla k pravému poznaniu nie racionálnym, ale transcendentálnym a intuitívnym spôsobom. Zo sakrálneho hľadiska mohlo ísť o rozličné kulty plodivých síl, kolobehu života alebo Veľkej Matky Prírody. Toto všetko vytváralo novú optiku človeka na svoje bytie auvedomenie si svojej existencie.

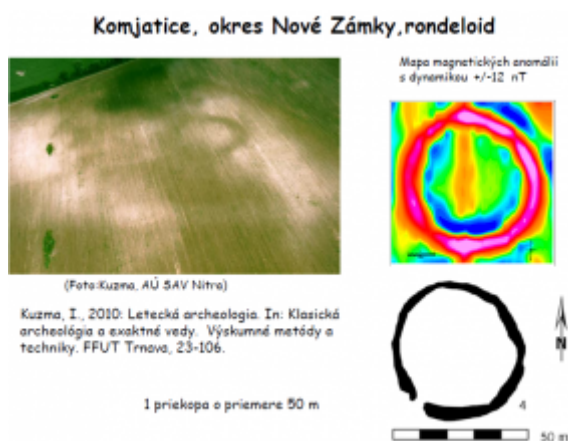
Toto uctievanie božstiev rozvinulo určité predstavy, ktorých následkom bolo myslenie

a v konečnom dôsledku aj konanie jedinca. Konanie, ktoré by sme mohli v kontexte dnešnej filozofie založenej na antropocentrickom obrate považovať za iracionálne, avšak možno bližšie pravému poznaniu než to naše racionálne. Ako to v skutočnosti bolo, sa už nikdy nedozvieme. V publikácii *Pravěká sociokultovní architektura na Moravě* od V. Podborského je rozvinutá teória rondelov ako sociokultových stavieb, kde sa opiera na predpokladaný vzťah stavieb ku životu obyvateľstva. Podborský hovorí : „*Hlavním jejich účelem bylo jednak sloužit lidem, ale ne jako místo pro běžný život, nýbrž pro život duchovní a případně i jako místo mající vliv na rozhodování o jejich činnosti. Jednak byl ale jejich účel možná i mimolidskou sféru bytí (viz níže). Hloubení příkopů či stavba „henge“ bylo jen symbolem, který není určen pro lidi (jediný kdo mohl vidět objekt z ptáčích perspektivy by bylo možné božstvo, nadpřirozené síly či slunce, pakliže nevyznávali i jiné nadpřirozené jevy).*“ [7]

Podborský sa zaoberá taktiež splynutím týchto pravekých artefaktov so symbolmi, kresťanskej kultúry z hľadiska geometrického (rotundy). Svoju úvahu končí slovami: „*Kruhové areály jsou projevem společné a jednotné tendence Praevropanů k budování základních prvků budoucí civilizace a její dlouhodobé kontinuity na bázi „společného psychologického substrátu lidstva“ a v tom je mimo vedlejších jevů hlavní přínos „rondelové archeologie“.* V tomto smere sa obrátim na ešte nespomenutú vednú disciplínu, ktorá s rondelom veľmi úzko súvisí a to je semiotika.

Rondel bol hlavne stavbou, ktorá mala byť určitým symbolom. Čoho presne mala byť symbolom sa zrejme nedozvieme, ale iba potvrdzuje fakt, že celá ľudská kultúra stavia na symboloch, ktoré majú mimoriadny význam. Je to určitý antropologický pra-základ všetkého kultúrneho a ľudského. Rondel je markantným príkladom toho, akú silu má symbol kruhu. Znak kruhu sa dá interpretovať ako symbol cyklickosti času a kolobehu života a prírody. Kruh je antropologický prazáklad symbolov nášho ľudstva. Interdisciplinárnosť tematiky rondelov potvrdzuje aj sociologický aspekt. Človek, ako spoločenská bytosť sa potrebuje zoskupovať a stretávať. Súčasnosť je symbolom duchovného úpadku, ktorý súvisí s individualizmom spôsobeného virtualizáciou vzťahov medzi ľuďmi. Je to značný regres voči duchovne vyspelosti, čo nemusí vystavovať iba komparácii s civilizáciami starovekého Grécka či Egyptu, ale aj civilizácii Podborským pomenovaných Pra-európanov.

Obrázková príloha

Fotografie a kresby rondelov z rozličných zdrojov na internete Rondel z Komjatíc (fotografiu poskytol doc. Tirpák)

Použitá literatúra

1. KOLEKTÍV AUTOROV: „Rondely - možné doklady najstarších hrišť“, Archeologický ústav ČR, Praha, 2009 : Dostupné na internete
<http://www.arup.cas.cz/?p=382>
2. PAVÚK Juraj, KARLOVSKÝ Vladimír : Rondely vydali astronomické tajomstvo. In:SME.sk. Petit Press, Bratislava 2006 : Dostupné na internete:
<http://tech.sme.sk/c/2991062/rondely-vydali-astronomicke-tajomstvo.html>
3. KOLEKTÍV AUTOROV : „KOMJATICE 1256 - 2006, vedecko-popularizačná monografia

-
- obce Komjatice“ ZPOK, Bratislava 2006, ISBN 80-969550-2-0, s. 37
4. BÍLA, Martina : Archeologický průzkum u Kolína odhalil i největší rondely v Evropě. Český rozhlas, Praha, 2009 : Dostupné na internete:
radio.cz/cz/rubrika/udalosti/archeologicky-pruzkum-u-kolina-odhalil-i-nejvetsi-rondely--evrope
  5. KARLOVSKÝ, V. - PAVÚK, J.: Astronomická orientácia rondelov lengyelskej kultúry. In: I. Cheben/I. Kuzma (Ed.): Otázky neolitu a eneolitu našich krajín - 2001. Nitra 2002
  6. KUZMA, Ivan. Výsledky Leteckej prospekcie na juhozápadnom Slovensku. Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku, roč. 1990, 1992
  7. PODBORSKÝ, V. a kol., Pravěká sociokultovní architektura na Moravě : Primeval socio-ritual architecture in Moravia. Brno, 1999. ISBN 80-210-2194-2.
  8. TIRPÁK, J. : Prieskum pravekých rondelov nedeštruktívnymi archeogeofyzikálnymi metódami na Slovensku. Nitra. FF UKF, 2012
-

Autor je hudobník a študent kulturológie na FF UKF v Nitre.
